

Ο Φίλιππος και το τέλος της Ελληνικής Δημοκρατίας

Η οικονομία του 5^{ου} και 4^{ου} αιώνα

- Πηγές:
 - Δημοσθένης, Δημηγορίες
 - Αισχίνης

Το Βασίλειο Μακεδονίας

Διάφοροι πληθυσμοί, άλλοι ελληνικοί και άλλοι με προελληνικά στοιχεία.

- Άνθρωποι **ελεύθεροι** που υπηρετούσαν στον στρατό και ασχολούνταν με την γεωργία.
- Τον βασιλιά περιέβαλλε μια **αριστοκρατία μεγάλων γαιοκτημόνων** → **συνέλευση**.
- Ο ρόλος της συνέλευσης του μακεδονικού στρατού έχει διχάσει τους μελετητές:
 1. Η συνέλευση έπαιζε σημαντικό ρόλο στα **δικαστικά** θέματα και στην **ανάδειξη** του βασιλιά, άρα η μακεδονική βασιλεία ήταν μία στρατιωτική μοναρχία.
 2. Άλλοι, αντίθετα, πιστεύουν ότι η μακεδονική βασιλεία συνδέεται με τις μοναρχίες ανατολικού τύπου και ο ρόλος του στρατού ήταν **περιστασιακός**.
- Ο βασιλιάς στηρίζεται στους **πεζέταιρους**, ένα σώμα πεζών στρατιωτών οργανωμένων **σε φάλαγγα**.

Τα πρώτα χρόνια του 4^{ου} αιώνα χρόνια κρίσης για τη Μακεδονία

- Λόγω:
 1. **Επανάστασης** των φόρου υποτελών γειτόνων και
 2. **Πολιτικής αστάθειας** μέχρι που ο Φίλιππος υποδείχτηκε από τη συνέλευση του στρατού για να διασφαλίσει την αντιβασιλεία (ο Αμύντας γιός του Περδίκας ήταν ακόμα ανήλικος το 359 π.Χ., όταν πέθανε ο πατέρας του).
- Ο Φίλιππος **απαλλάσσεται από τους μνηστήρες του θρόνου, συνάπτει συμμαχίες** με γείτονες λαούς (παντρεύεται την Ολυμπιάδα κόρη του Νεοπόλεμου, βασιλιά της Ηπείρου), ενώ νικά άλλους στο πεδίο της μάχης, Παίονες και Ιλλυριούς, και το 358 π.Χ. γίνεται βασιλιάς.

Ο Φίλιππος Β΄

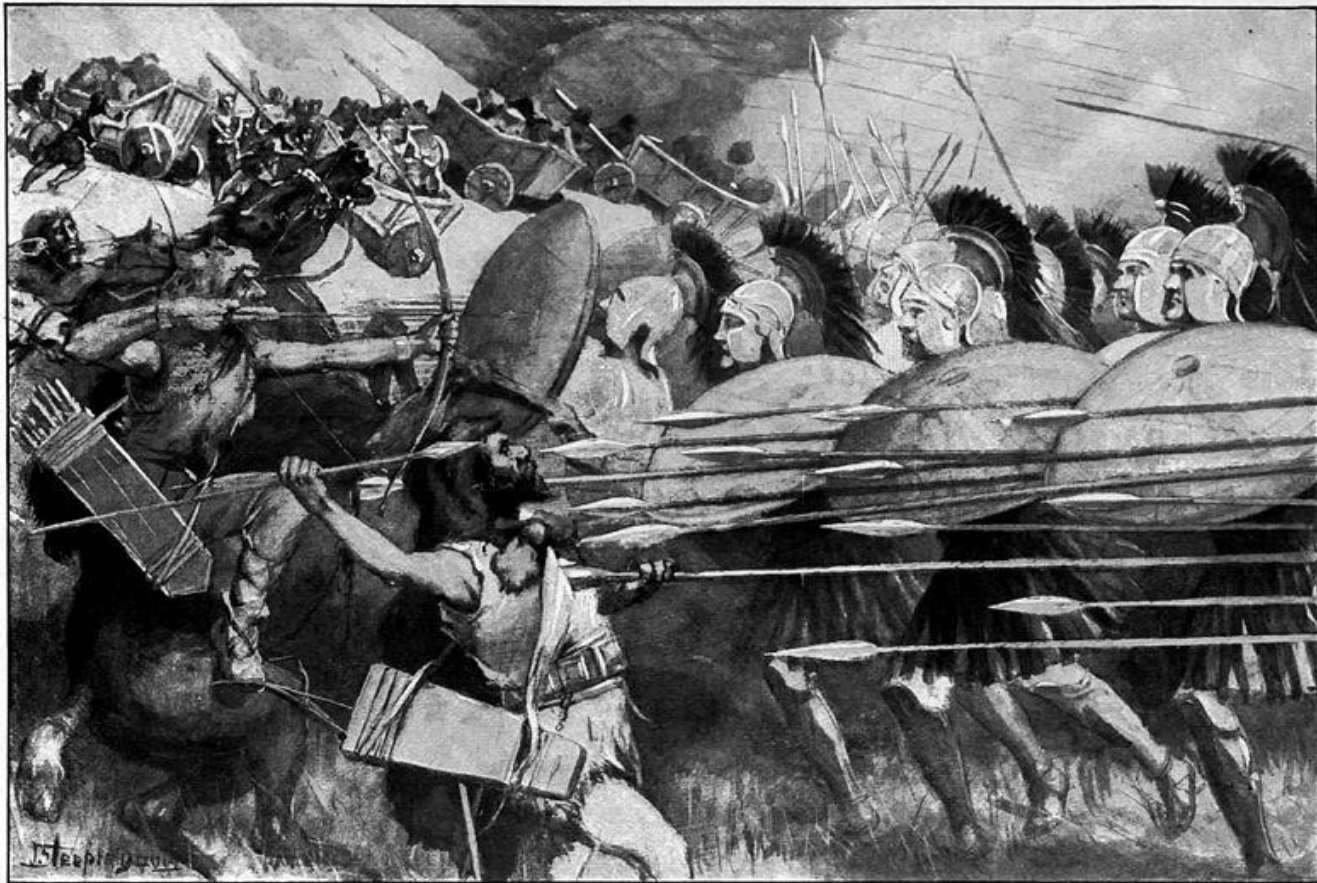
(περίοδος εξουσίας 359-336 π.Χ.)

Ο μακεδονικός στρατός

- Ο Φίλιππος διέθετε ξεχωριστές στρατιωτικές, οργανωτικές και διπλωματικές ικανότητες.
- Για την υλοποίηση των σχεδίων του **αναδιοργάνωσε το στρατό:**
 1. τα σώματα των **εταίρων** και **πεζέταιρων**, τους τελευταίους εξόπλισε με ένα πολύ μακρύ δόρυ, τη **σάρισα**, και
 2. τους οργάνωσε σε **μεγάλες μονάδες**, που παρατάσσονταν σε βάθος **16** στίχων. Αυτοί αποτέλεσαν την περίφημη **μακεδονική φάλαγγα**.
 3. Συγκρότησε τμήματα ελαφρά οπλισμένων ιππέων, **υπασπιστές**, τμήματα **ακοντιστών**, **τοξοτών** και εφοδίασε το στρατό με **πολεμικές μηχανές**.

Η μακεδονική φάλαγγα

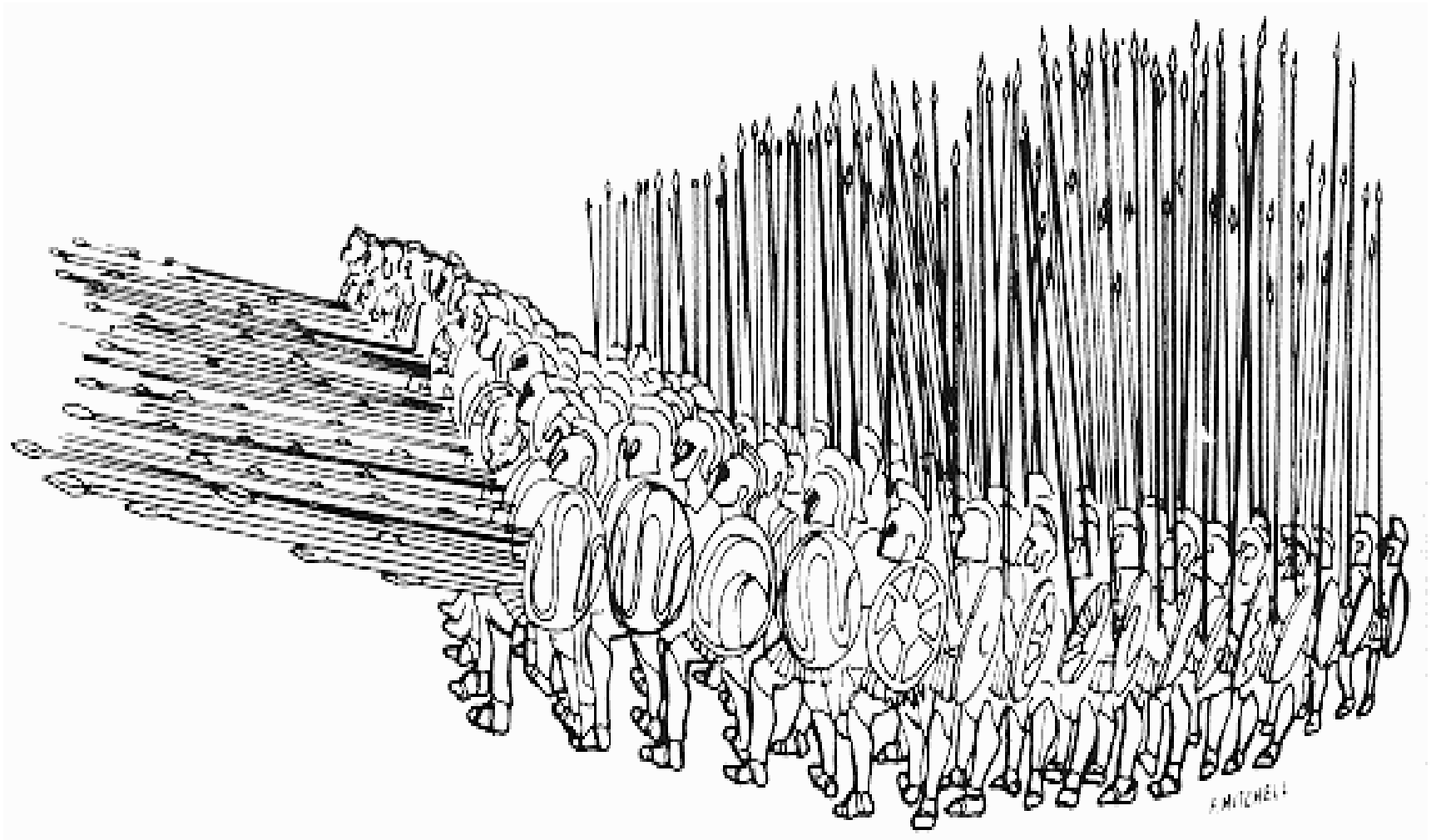

THE MACEDONIAN PHALANX—BATTLE OF THE CARTS

Ο πεζέταιρος της μακεδονικής φάλαγγας

Μια μακεδονική φάλαγγα ήταν οπλισμένη με σάρισες, το μεγάλο μήκος των οποίων κρατά τον εχθρό σε απόσταση τέτοια που δεν μπορεί να πλήξει τους φαλαγγίτες.

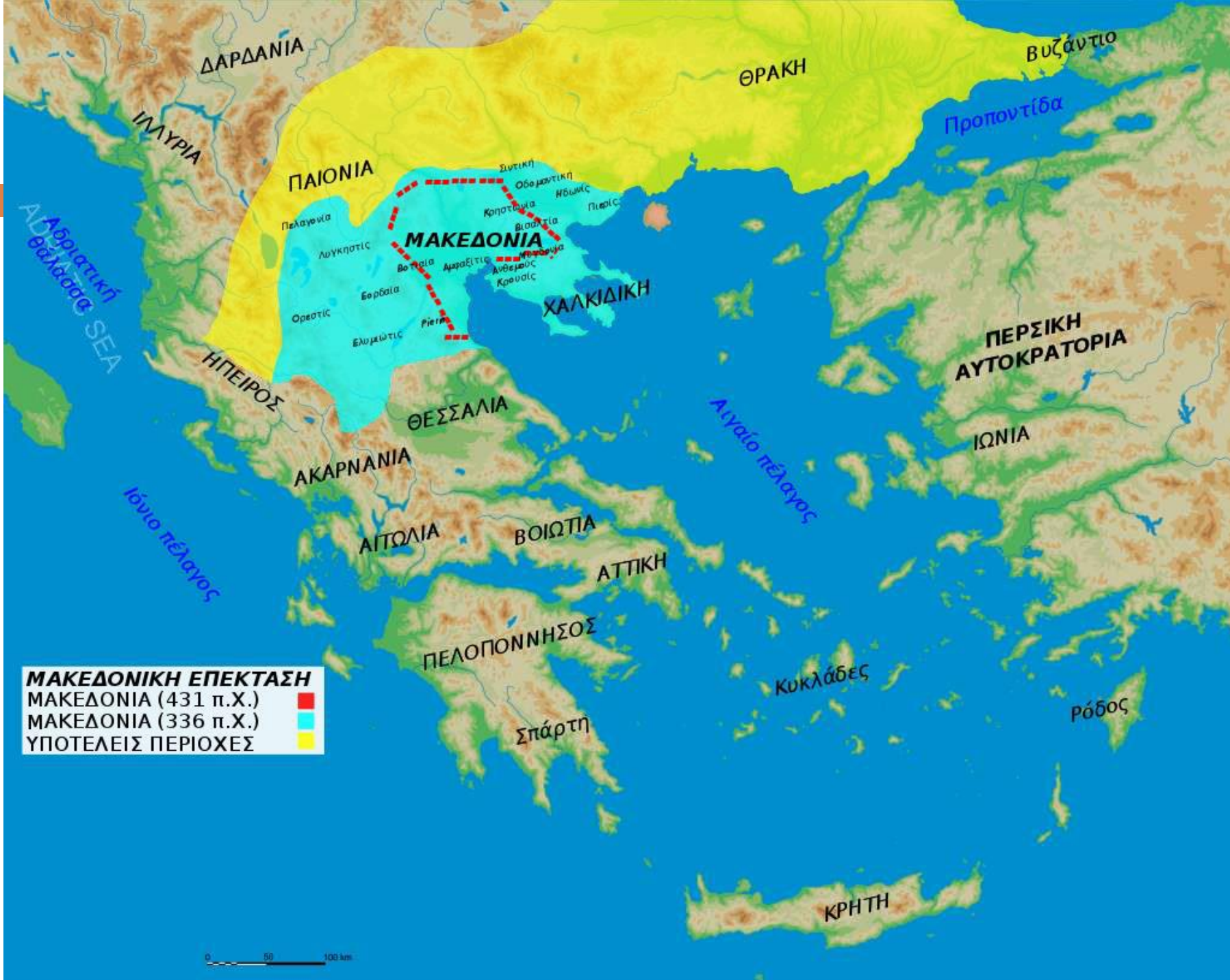
Η μακεδονική σάρισα (5.50-6.50 μέτρα)

- Η σάρισα ήταν κατασκευασμένη από σκληρό ξύλο κρανιάς, δέντρο που αφθονεί στα βουνά της δυτικής Μακεδονίας. Η κρανιά φτάνει σε μεγάλο ύψος με ευθύ κορμό, παρέχοντας έτσι δόρατα με μεγάλο μήκος, σχετικά ελαφρά, με σκληρότητα και αντοχή.
- Χαρακτηριστικό της σάρισας, το οποίο κυρίως διαφοροποιούσε τη μακεδονική από τις οπλιτικές φάλαγγες, ήταν **το μήκος της**. Αρχικά περίπου 5,5 μέτρα, έφτασε τον 2^ο π.Χ. αιώνα τα 6,50 μέτρα. Είχε σιδερένια αιχμή και στο αντίθετο άκρο ένα αντίβαρο που το βοηθούσε να καρφώνεται στο έδαφος. Ο φαλαγγίτης τη χειριζόταν με τα δύο χέρια.

Η επέκταση του μακεδονικού κράτους

- Ο Φίλιππος αρχίζει διαπραγματεύσεις με την Αθήνα αλλά το 357 π.Χ. κυριεύει την Αμφίπολη και το 356 π.Χ. πολιορκεί την Ποτίδαια, την καταλαμβάνει και τη δίνει πίσω στους Χαλκιδείς.
- Η Αθήνα απασχολημένη με το συμμαχικό πόλεμο, δεν αντιδρά και ο Φίλιππος εδραιώνει τις θέσεις του στο βόρειο Αιγαίο που ήταν παραδοσιακά τα ερείσματα των Αθηναίων.
- Παράλληλα στην Αθήνα υπερισχύουν οι πολιτικοί εκείνοι που υποστήριζαν την παραίτησή της από τις ιδέες της αυτοκρατορίας. Το 354 π.Χ. η μοναδική περιοχή που ήταν έξω από την κυριαρχία του Φιλίππου ήταν το τμήμα της Χαλκιδικής με την Όλυθο.
- Η κατοχή των χρυσωρυχείων του Παγγαίου του έδωσε μεγάλη οικονομική δύναμη και τη δυνατότητα να κόψει χρυσό νόμισμα, που ευρέως κυκλοφόρησε στην Ελλάδα.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΠΕΚΤΑΣΗ
 ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (431 π.Χ.) ■
 ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (336 π.Χ.) ■
 ΥΠΟΤΕΛΕΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ■

Η επέκταση του μακεδονικού κράτους και ο Γ' ιερός πόλεμος

- Το 355 π.Χ. ξεσπά ο Γ' ιερός πόλεμος, μια καλή ευκαιρία για τον Φίλιππο να επέμβει στα θέματα της νότιας Ελλάδας.
- Αιτία του Γ' ιερού πολέμου ήταν η **έχθρα των Θηβαίων κατά Φωκίων**.

Θηβαίοι → ← Φωκείς

- Αφορμή αποτέλεσε το γεγονός ότι επιφανείς Φωκείς κατηγορήθηκαν για ιεροσυλία κατά του μαντείου των Δελφών. Έτσι δημιουργήθηκαν δύο αντίπαλες παρατάξεις:

Θηβαίοι (Βοιωτοί, Θεσσαλοί, Λοκροί) → ← Φωκείς, (Αθηναίοι, Κορίνθιοι, Σπαρτιάτες).

Οι Θεσσαλοί ζήτησαν τη βοήθεια του Φιλίππου εναντίον των Φωκίων, ο Φίλιππος νικά τους Φωκείς, καταλαμβάνει τις Φερές και φτάνει μέχρι τις Θερμοπύλες, αλλά δεν προχωρεί νοτιότερα, γιατί το στενό φυλασσόταν από δυνάμεις κυρίως των Αθηναίων.

- Αμέσως **μετά αναδιοργανώνει τη θεσσαλική συμμαχία** και αναλαμβάνει την αρχηγία του στρατού της.

Περαιτέρω πορεία του Φιλίππου και η υποταγή της Ολύνθου 348 π.Χ.

- Ο Φίλιππος συνεχίζει τις δραστηριότητές του στο βορρά. Εκστρατεύει στην **Ιλλυρία**, επεμβαίνει σε **Ήπειρο** και **Θεσσαλία**, εκστρατεύει στη **Θράκη** και το **351π.Χ. πολιορκήσε με επιτυχία το Βυζάντιο**.
- Η παρουσία του στα Στενά αναστατώνει τους Αθηναίους και **ενισχύει την αντιμακεδονική** παράταξη.
- Συμφωνία ανάμεσα στην Αθήνα και την Ολυνθο, που περιμένει την επίθεση του Φιλίππου, ο οποίος εισβάλλει στην Χαλκιδική και μετά από πολιορκία καταλαμβάνει την πόλη το **348 π.Χ.** Η βοήθεια που έστειλαν οι Αθηναίοι ήταν μικρή και έφτασε αργά παρά τις προσπάθειες του ρήτορα Δημοσθένη.
- Τα τείχη της Ολύνθου γκρεμίστηκαν και οι κάτοικοι **πουλήθηκαν ως δούλοι**. Η αιτία καθυστέρησης της βοήθειας των Αθηναίων ήταν η επανάσταση των πόλεων της **Ευβοίας** που αποσκίρτησαν από την Β' αθηναϊκή συμμαχία το 349/8 π.Χ. και οι οποίοι τελικά δεν επέστρεψαν στην συμμαχία παρά τις προσπάθειες των Αθηναίων.

«Φιλοκράτειος ειρήνη» το 346 π.Χ.,

Η Αθήνα σε δεινή θέση:

1. απώλεια συμμάχων,
 2. η υποταγή της Ολύνθου και
 3. η απροθυμία των ελληνικών πόλεων να συνασπιστούν κατά του Φιλίππου
- οδήγησε την Αθήνα στη **σύναψη ειρήνης** με τον Φίλιππο, **«Φιλοκράτειος ειρήνη» το 346 π.Χ.**, που ήταν **μόνον**, όπως αποδείχτηκε, μια προσωρινή διακοπή συγκρούσεων.

Ο Φίλιππος αποφασίζει να δώσει τέλος στον συνεχιζόμενο Γ' ιερό πόλεμο

- Το **αμφικτιονικό συνέδριο** κήρυξε τον πόλεμο στους Αμφισσείς ορίζοντας τον **Φίλιππο αρχηγό**. Αυτός πέτυχε:
- την παράδοση των Φωκέων και τη σύγκληση του αμφικτιονικού συνεδρίου που
- καταδίκασε τους **Φωκείς σε 60 τάλαντα** πρόστιμο και **απώλεια των 2 ψήφων** που είχαν στο συνέδριο, τις οποίες έδωσαν στον Φίλιππο.

Η νίκη του αυτή ήταν σημαντική γιατί:

- Έγινε ισότιμο μέλος του συνεδρίου
- Είχε συνάψει συμμαχία με τους Βοιωτούς
- Κατείχε τη Θεσσαλία και τη Χαλκιδική και έτσι αποκτούσε ισχυρότατη θέση μέσα στην Ελλάδα.

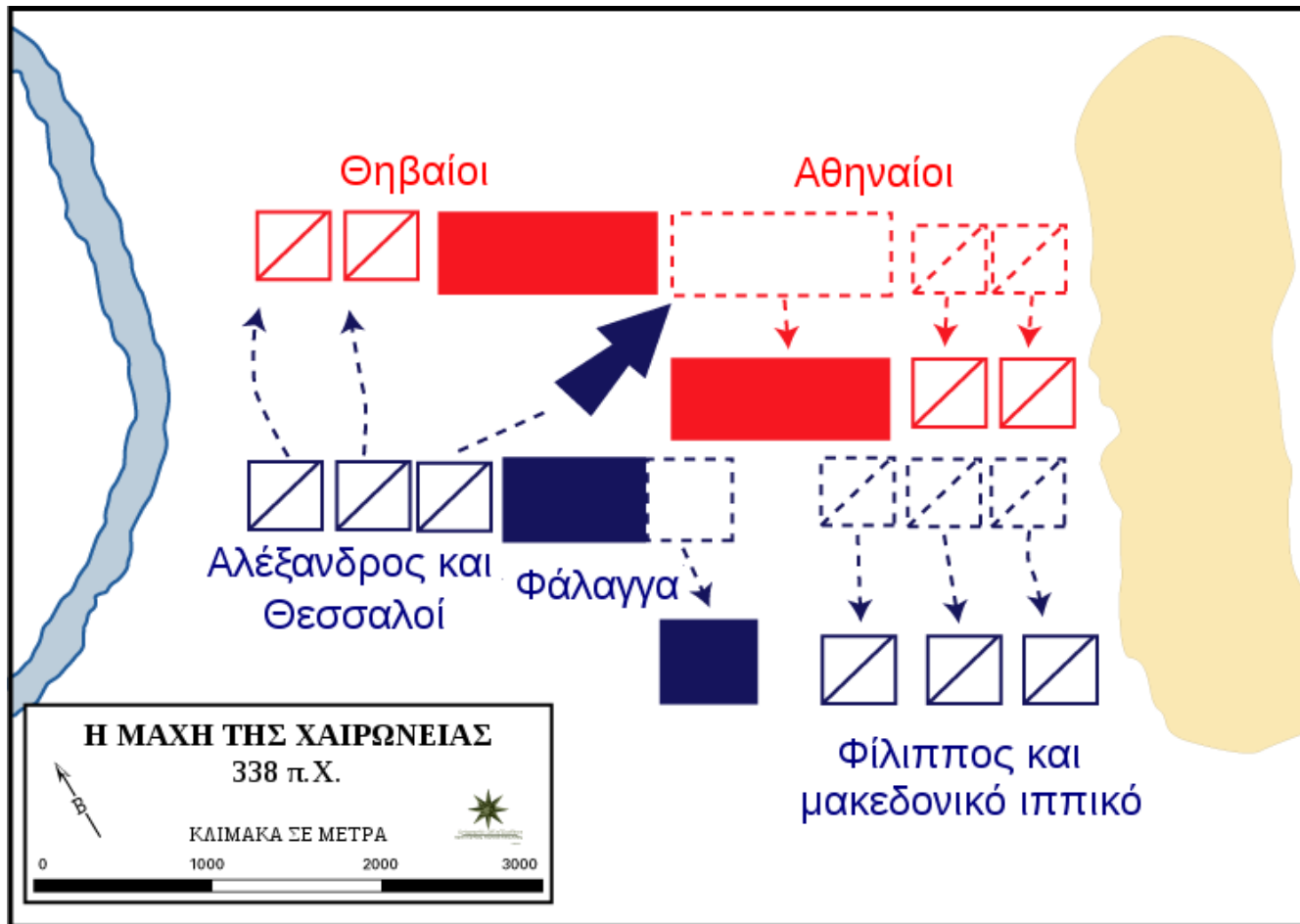
Μάχη Χαιρώνειας 338 π.Χ.

Η νίκη του Φιλίππου στη Χαιρώνεια 338 π.Χ

- Τότε λοιπόν κατέβηκε με τον στρατό, πέρασε τις **Θερμοπύλες** και στρατοπέδευσε στην Ελάτεια, όπου κανένα εμπόδιο δεν του έκλεινε το δρόμο προς τη **Βοιωτία και την Αττική** (Δημοσθένης, *Περί του στεφάνου*, 169-170).
- Μπροστά σε αυτόν τον κίνδυνο, **Αθηναίοι και Θηβαίοι αφήνουν κατά μέρος τις διαφορές τους και συνάπτουν συμμαχία.**
- **Το 338 π.Χ. στη Χαιρώνεια** της Βοιωτίας ο Φίλιππος νικά τους ενωμένους Αθηναίους και Θηβαίους.

Η μάχη της Χαιρώνειας 338 π.Χ.

Η σημασία της νίκης του Φιλίππου

- Η νίκη στη Χαιρώνεια υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα του ύστερου 4ου αιώνα π.Χ.
- Ο Φίλιππος, μονάρχης της Μακεδονίας, μετά από πολλά έτη αιματηρών εκστρατειών και έντονων διπλωματικών διαβουλεύσεων κατάφερε να καθυποτάξει και τους τελευταίους πυλώνες αντίστασης στα σχέδια του για επικράτηση στον ελλαδικό χώρο.
- Η μάχη της Χαιρώνειας σηματοδοτεί ουσιαστικά την αφετηρία της μακεδονικής κυριαρχίας στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας για σχεδόν έναν αιώνα.
- Επίσης, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον και από στρατιωτική άποψη, αναδεικνύοντας την υπεροχή της μακεδονικής φάλαγγας έναντι της οπλιτικής φάλαγγας των πόλεων-κρατών.

Το Συνέδριο της Κορίνθου 337 π.Χ.

Σκοπός του Φιλίππου: η ένωση όλων των Ελλήνων κάτω από την ηγεσία του εναντίον των Περσών.

Στις αρχές του **337 π.Χ.** με πρόσκληση του Φιλίππου γίνεται σύγκληση συνεδρίου των ελληνικών πόλεων στην Κόρινθο (οι Σπαρτιάτες απουσίαζαν).

Οι αποφάσεις του συνεδρίου ήταν:

- **Κοινή ειρήνη** ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις που παρέμεναν **αυτόνομες** και διατηρούσαν το **κοινωνικό και πολιτικό τους καθεστώς**.
- **Συγκροτήθηκε συμμαχία, επιθετική και αμυντική**, των ελληνικών πόλεων με το Φίλιππο στον εκδικητικό πόλεμο κατά των Περσών.
- Καθορίστηκαν οι **δυνάμεις που θα προσέφερε κάθε πόλη**.
- Ο Φίλιππος ορίστηκε **ηγεμών**, με αυξημένες εξουσίες στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων.

Τα συμφωνηθέντα στο Συνέδριο της Κορίνθου

- 26 - | [- 6 . - | Ὁρκος. Ὁμνύω Δία Γῆν Ἡλιον Ποσειδῶ
Ἀ[θηνᾶ|ν Ἄρη θεοὺς πάντας καὶ πάσα]ς· ἐμμενῶ [ἐν τῇ|εἰρήνῃ,
5 καὶ οὐ λύσω τὰς σ]υνθήκας τὰ[ς πρ||ὸς Φίλιππον Μακεδόνα, οὐδ]ὲ
ὄπλα ἐποι[σω ἐ|πὶ πημονῇ ἐπ' οὐθένα τῶν] ἐμμενόντων ἐν τ[|οῖς
ὄρκοις οὔτε κατὰ γῆν] οὔτε κατὰ θάλασ[σαν, οὐδὲ πόλιν οὐδὲ
φρο]ύριον καταλήψομ[|αι οὐδὲ λιμένα ἐπὶ πολέ]μῳ οὐθενὸς τῶν
D τ[|ῆς εἰρήνης κοινωνούντ]ων τέχνῃ οὐδεμ[|αὶ οὐδὲ μηχανῇ, οὐδὲ
τ]ῆν βασιλείαν [τ]ῆν Φ[|ιλίππου καὶ τῶν ἐγγόν]ων καταλύσω,
οὐδὲ τὰ[|ς πολιτείας τὰς οὔσας] παρ' ἐκάστοις, ὅτε τ[|οὺς ὄρκους
5 τοὺς περὶ τῆ]ς εἰρήνης ὤμνουν, || [οὐδ' αὐτὸς οὐθέν ὑπενα]γνίον
ταῖσδε ταῖς | [συνθήκαις ποιήσω οὐδ' ἄλ]λωι ἐπιτρέψω εἰς | [δύνα-
μιν· ἂν δέ τις ποιῆ τι] παράσπονδον πε[|ρὶ τὰς συνθήκας, βοηθήσω]
καθότι ἂν παραγ[|γέλλωσιν οἱ ἀδικούμενοι] καὶ πολεμήσω τῶ[|ι
τῆν κοινὴν εἰρήνην παρ]αβαίνουντι καθότι | [ἂν δοκῆ τῶι κοινῶι
συνεδ]ρίῳ καὶ ὁ ἡγεμῶ[|ν παραγγέλλῃ, καὶ οὐκ ἐνκ]αταλείψω
; το . . | - 23 - σκ - 8 - | Iacupa. | - - - : Γ || [Κερκυραίων δήμου :
|| : Θεσ]σαλῶν : Δ | [παρὰ Θεσσαλίαν Μαγνήτω]ν : || | [Ἀχαιῶν
Φθιωτῶν : || : νησ]ιωτῶν : | | [Σαμοθράικων δήμου καὶ] Θασίων :
|| | [Αἰτωλῶν : Γ : Ἀκαρναν]ων : || : Ἀμβρακιωτ[ῶν : | || - - - ἀ]πὸ
Θράικης καὶ | [- - - :] Φωκέων : ||| : Λοκρῶν : ||| | [Δωριέων καὶ
Oίτ]αίων καὶ Μαλιέων καὶ | [Αἰνιάνων καὶ Ἀγρ]αίων καὶ Δολόπων :
5 Γ | [Ἀθαμάνων καὶ Περ]ραιβῶν : || || [Ζακυνθίων δήμο]υ καὶ
Κεφαληνίας : |||.

Το σχέδιο του Φιλίππου

- **Σκοπός Φιλίππου:** να τονίσει την ελληνική καταγωγή του και να αναλάβει τον πόλεμο εναντίον των Περσών **για ίδρυση αποικιών** (που θα τερμάτιζαν την ενδημική κρίση στον ελληνικό κόσμο).
- Ο Φίλιππος στέλνει το 336 π.Χ. 10.000 στρατό με τους στρατηγούς **Παρμενίωνα και Άτταλο** ως προπομπή της εκστρατείας που θα ακολουθούσε.
- Δεν πρόλαβε να υλοποιήσει το σχέδιό του, γιατί δολοφονήθηκε το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου, 336 π.Χ.

1. Η είσοδος του τάφου του Φιλίππου Β' στο Μουσείο της Βεργίνας.
2. αρχαιολογικός χώρος Βεργίνας, ΟΥΝΕΣΚΟ μνημείο ΠΠΚ.

Η εποχή των πόλεων: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτισμός

Μεθοδολογικά θέματα:

Η έρευνα της ελληνικής ιστορίας προσπαθεί να τοποθετήσει τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας **στο πλαίσιο των χαρακτηριστικών των πολιτικών και κοινωνικών δομών του αρχαίου μεσογειακού κόσμου, και όχι να την εξετάσουμε με βάση τους σύγχρονους όρους.**

□ Αυτό συμβαίνει **γιατί:**

1. **δε διαθέτουμε αριθμητικά δεδομένα και στατιστικές,**
2. **αλλά και γιατί αυτό που σήμερα εννοούμε ως οικονομία, δεν είχε για τους Αρχαίους την ιδιαίτερη εκείνη αυτονομία που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη οικονομία.**

Για τους Αρχαίους οικονομία σημαίνει την ικανότητα διαχείρισης **του οίκου**, με την ευρύτερη σημασία του όρου. **Οι Έλληνες δεν είχαν έναν ειδικό όρο για να δηλώσουν το σύνολο των δραστηριοτήτων παραγωγής και εμπορικής ανταλλαγής,** που σημαίνει ότι αυτές οι δραστηριότητες δεν αποτελούσαν αυτόνομο τομέα, αλλά εντάσσονταν σε ένα τρόπο ζωής.

Η αγροτική ζωή

Το παράδοξο του αρχαίου κόσμου (αρχαϊκών και κλασικών χρόνων):

- αν και **είναι κόσμος πόλεων** όμως η κυριότερη δραστηριότητά του **είναι η γεωργία**. Ακόμα και στην **κλασική Αθήνα** που το εμπόριο και η βιοτεχνία άκμαζαν, **η γεωργία** ήταν η δραστηριότητα της πλειοψηφίας.

Ο ελληνικός κόσμος των πόλεων είναι ο κόσμος των χωρικών

- ο κόσμος **των χωρικών** και η **καλλιέργεια της γης** η μόνη δραστηριότητα που αρμόζει σε ελεύθερους ανθρώπους.

Ο Έλληνας ζει πρωταρχικά από το προϊόν της γης.

- Όμως η γη δεν είναι τόσο εύφορη → **ανάγκη για εισαγωγές**. Ο ελληνικός κόσμος παράγει άφθονα μεσογειακά προϊόντα καλλιεργώντας αμπέλια, ελιές, οπωροφόρα δέντρα.

**Πηγές: Ησίοδος, Έργα και Ημέρες
Ξενοφώντα, Οικονομικός**

Η αγροτική ζωή

- Από τα παραπάνω έργα φαίνεται ότι οι αγροτικές τεχνικές δεν μεταβάλλονται από τον **8^ο έως και τον 4^ο αιώνα**. Τα εργαλεία είναι στοιχειώδη και χρησιμοποιούν **τα ζώα για βοηθούς**.
- **Η κτηνοτροφία** ήταν η δραστηριότητα της ‘**ομηρικής**’ εποχής και τα πλούτη των ηρώων μετριοούνταν με τα κεφάλια των κοπαδιών τους. Όμως η δημογραφική έκρηξη και η επέκταση της καλλιέργειας της γης → **μείωση της κτηνοτροφίας μεγάλων ζώων**.
- Στην κλασική εποχή υπερισχύει **το πρόβατο** για μαλλί, κρέας, γάλα.
- **Το βόδι είναι ζώο που δουλεύει και θυσιάζεται.**
- **Τα άλογα** εκτρέφονται για τους **πολέμους, τις αρματοδρομίες**. Η μεγάλη ιδιοκτησία επικρατούσε σε περιοχές, όπως η Θεσσαλία, ενώ η Αττική ήταν κομματιασμένη.

Η Βιοτεχνία

- Οι αρχαίοι ιστορικοί σπάνια ενδιαφέρονται για τον τρόπο εργασίας των βιοτεχνών.
- Ένα τμήμα αυτών των εργασιών υπάγονται στην οικιακή οικονομία (υφάσματα). Εξειδικευμένοι τεχνίτες για επεξεργασία μετάλλου, πηλού, μαρμάρου, ξύλου, δερμάτων.
- Οι τεχνικές ελάχιστα έχουν αλλάξει από τον 8^ο έως και τον 4^ο αιώνα και δεν πραγματοποιήθηκε καμία πρόοδος. Ίσως σημειώθηκαν κάποιες ποιοτικές μεταβολές.
- Το πρόβλημα της **στασιμότητας** απασχόλησε τους μελετητές που εκφράζουν διαφορετικές απόψεις:
 - 1. Ευθύνεται ο μεγάλος αριθμός δούλων,
 - 2. Η περιορισμένη ζήτηση και η απουσία αγοράς,
 - 3. Ο τρόπος ζωής και η νοοτροπία των Ελλήνων.

Η Βιοτεχνία

- **Η 1^η άποψη δεν ευσταθεί** γιατί μαζί με τους δούλους στα εργαστήρια εργάζονταν και ελεύθεροι πολίτες.
- **Η 2^η φαίνεται πιο πειστική**, γιατί οι περισσότεροι βιοτέχνες εργάζονται κατά παραγγελία για να ικανοποιήσουν μια τοπική πελατεία, έκαναν βέβαια και εξαγωγές.
- **Η 3^η άποψη δείχνει τη στάση ζωής των Ελλήνων**, δεν είναι μόνον η περιφρόνηση της χειρονακτικής εργασίας, αλλά και το γεγονός ότι δεν χρησιμοποιούν τα κέρδη τους για επενδύσεις, αλλά τα ξόδευαν μεγαλοπρεπώς ή τα τοποθετούσαν σε 'πολιτικές' επενδύσεις, ευεργεσίες ή λειτουργήματα ή τα αποταμίευαν. Η καλλιέργεια της γης ήταν **έργο ελεύθερου ανθρώπου**, ενώ η βιοτεχνία ήταν δουλειά εξευτελιστική στο μέτρο που ο βιοτέχνης βρισκόταν στην υπηρεσία κάποιου άλλου. Επίσης ο βιοτέχνης δούλευε σε σκοτεινούς χώρους χωρίς τη δυνατότητα γύμνασης του σώματος, γνώρισμα του ελεύθερου ανθρώπου.

Οι εμπορικές συναλλαγές

- Στηριζόμενοι και στα σύγχρονα ευρήματα, αγγεία, νομίσματα προσδιορίζουμε τους δρόμους των μεσογειακών συναλλαγών.
- Ο ελληνικός κόσμος ήταν **εξαρτημένος από τις εισαγωγές.**
- **Το σιτάρι** προερχόταν από: Ιταλία, Κυρηναϊκή, Αίγυπτο, Εύξεινο Πόντο. **Η Αθήνα και η Κόρινθος ήταν κέντρα από όπου διακινούνταν το σιτάρι σε άλλες περιοχές.**
- Η Αθήνα **εισήγε** ξυλεία, πίσσα, λινά για πανιά.
- Οι ελληνικές πόλεις **εξήγαν ελαιόλαδο και κρασί, αγγεία.**
- Το νόμισμα εμφανίστηκε στον ελληνικό κόσμο στο τέλος του 7^{ου} π.Χ. αιώνα και θεωρήθηκε αρχικά εργαλείο κοινωνικής δικαιοσύνης και μέσο αποκατάστασης της ισότητας.

Οι εμπορικές συναλλαγές

Εμπορικό κέντρο τον 5^ο και 4^ο αιώνα ο Πειραιάς: αθηναίοι πολίτες → **δανειστές και όχι έμποροι** (ήταν ή ξένοι κάτοικοι της Αθήνας ή περαστικοί) πολίτες από χαμηλά στρώματα ή δούλοι.

- **Στον Πειραιά** με τη διαμεσολάβηση του τραπεζίτη (επίσης ξένου) ερχόταν σε επαφή ο έμπορος και ο δανειστής, που δανείζεται για να αγοράσει ένα φορτίο και να πληρώσει το ναύκληρο του πλοίου. Έκαναν μια γραπτή συμφωνία με εγγυήσεις υπέρ του δανειστή και του ιδιοκτήτη του πλοίου. **Το δάνειο** δινόταν για **έναν ταξίδι με τόκο μεγάλο** (20% ή 30 %). **Η εγγύηση ήταν τα εμπορεύματα που η αξία τους έπρεπε να είναι διπλάσια.**
- Το εμπόριο βρισκόταν στα χέρια των περιθωριακών πολιτών, δραστηριότητα που ξέφευγε από τον έλεγχο της πόλης.